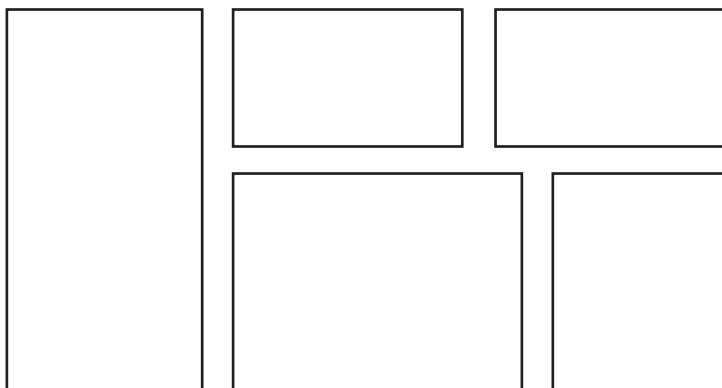

DEFINITIONS- METODER

Uanset hvilken slags definitioner, man vil give sig i kast med, behøver man en definitionsmetode. Jeg vil nu gennemgå nogle af dem, jeg anser for mest brugbare, på det materiale, der skal analyseres. Fælles for dem alle er, at det er begreber, som skribenterne skal definere. Det vil sige, at man skal definere hvilket begreb, der modsvares af en vis term, men ikke termen i sig selv.

Komponentanalyse

Komponentanalyse indebærer, at betydningen af et begreb deles op i delkriterier, som alle skal opfyldes for at et bestemt fænomen kan siges at tilhøre den gruppe, begrebets korresponderende term udpeger.¹¹ Dette er formentligt den definitionsmetode som de fleste rent spontant ville anvende og er tillige den mest almindelige indenfor serieforskningen. Men den er kun en af mange definitionsmetoder indenfor den semiotiske teoriuddannelse.

Komponentanalysen kan siges at være en specificering af det mere generelle associationistiske syn på begreber, som går ud på at finde en eller flere fælles egenskaber for et bestemt fænomen. Komponentanalyse bliver for eksempel ofte brugt indenfor fonologi (læren om sproglige lydsystemer), og andre videnskaber hvor man ofte ganske tydeligt kan inddеле et fænomen i egenskaber, som igen kan tilskrives binære værdier (det vil sige at kriteriet opfyldes eller ikke opfyldes). Komponentanalyse anvendes endvidere indenfor anden sprogforskning, hvor begreberne er mere komplekse. Dette bevirker dog, at definitionerne bliver mere uklare baseret på samme ræsonnement som ovenfor. Det vil sige, at de termer, der indgår i en definition og deres modsvarende begreber, også skal defineres.

Denotative og ostensive metoder

En anden form for definitionsmetode er den denotative, som går ud på, at man forklarer et begrebs mening ved at eksemplificere dets omfang, dets "denotation". Det gør man oftest ved at vise eksempler på fænomener, der indgår i et begreb, hvorefter disse opfattes som typiske og centrale. Denotative definitioner kan være anvendelige, hvis det, man vil definere, er æstetiske begreber, hvor der findes større enighed om, hvad de denoterer (hvad der indgår), end om hvilken betydning, man lægger i begrebet.¹²

En udvikling af denne definitionsmetode er den ostensive, som går ud på, at man ikke kun anvender sproglige udtryk for at definere et begreb, men også rent bogstaveligt udpeger fysiske fænomener, som skal eksemplificere begrebets denotation. For at definere en kunstart, kan man for eksempel gengive billeder af et antal kunstværker, som man anser for at falde indenfor rammerne af begrebet. Dermed formidler man en opfattelse af, hvad det drejer sig om.

At ostension spiller en stor rolle ved indlæring af et kulturelt "ordforråd", kan man se på alle de billeder, der findes i kunsthistoriske bøger, og alle de uddrag af litterære værker, der findes i litteraturhistoriske bøger.

Prototypeteori

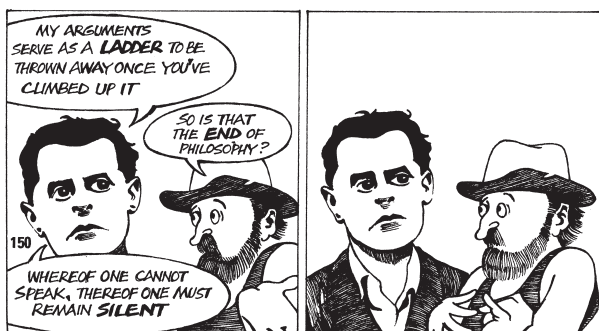
En relativt moderne definitionsmetode, der låner dele fra flere af de ovennævnte metoder, kaldes prototypedefinition. Det er en term, som blev introduceret af Charles S. Stevenson i artiklen *What is a poem*¹³ fra 1957 og som er baseret på Stevensons opfattelse af, at man ikke kan nå frem til en ufejlbarlig definition, når det man vil definere er kulturelle fænomener. Han foreslog, at man i stedet ser begreber som vagt afgrænsede grupper af information omkring en relativt tydelig "prototype". Tanken er, at mennesker organiserer information i hjernen omkring en central prototype, en slags sindsbillede af hvordan det, man forsøger at definere, er. Rundt om dette prototypiske objekt er der andre objekter, som ikke er helt så typiske, men som trods det falder indenfor begrebets rammer.

Forskellen i forhold til for eksempel komponentanalyse er altså, at man ganske vist opstiller et antal grundlæggende kriterier, og at det, der opfylder alle kravene, udgør den definerede gruppes kerne, men at også fænomener, som ikke opfylder alle kravene, stadig kan tilhøre den definerede gruppe. For eksempel kan man definere en fugl med kriterierne at det er et dyr, som har vinger og fjer og kan flyve. Det fanger selve grundessensen af det, vi forbinder med ordet fugl. At der så også findes pingviner, som ikke kan flyve, eller for eksempel kiwier, som ikke engang har vinger, men begge kaldes alligevel for fugle, falsificerer ikke prototype-teorien. Tværtimod tydeliggør det, at det ikke altid er så let at opsummere virkeligheden. Fordelen ved en prototypedefinition er, at den kan indeholde alle de træk, som rent intuitivt burde indgå, uden at skulle udelukke ekstreme tilfælde.

Relativisme

En person, som funderede en hel del over, hvordan man kan definere noget, var Ludwig Wittgenstein. Han kom frem til, at det egentligt er umuligt at definere noget med vores stærkt begrænsede evner til at udtrykke os gennem ord — simpelthen fordi alle har forskellig baggrund og lægger forskellige værdier i de ord, som indgår i en definition. Termerne modsvarer altså forskellige begreber for forskellige personer. Han mente også, at det i praksis var umuligt at fastslå en entydig og fuldstændig definition med følgende begrundelse:

*"Et ords betydning er dets anvendelse i sproget."*¹⁴

Richard Osborne og Ralph Edney forsøger at visualisere Wittgensteins komplicerede overvejelser om sprogets tilstrækkelighed.

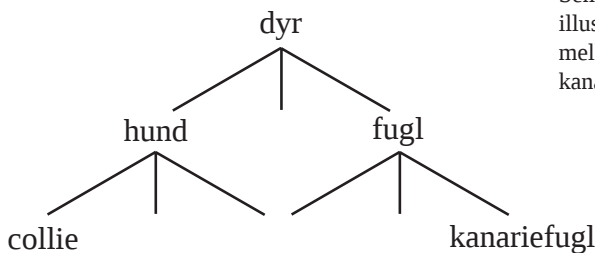
Det, Wittgenstein afslutningsvis kom frem til, var, at en måde at definere et begreb på, er at gengive et stort antal definitioner, som er fremsat af andre mennesker, og at de dermed tilsammen kommer til at udgøre en definition.

Det semantiske felt

Til sidst vil jeg præsentere en anderledes måde at se på definitioner ud fra det såkaldte semantiske felt. Det indebærer, at man kortlægger relationerne mellem begreber, der ligner hinanden. En sædvanlig måde at strukturere et semantisk felt er at angive, hvilke hierarkiske relationer, der findes. Tanken er, at man kan opsætte en form for flowchart, som tydeligt viser, hvordan forskellige begreber og deres modsvarende termer, er relateret til hinanden. Collins og Quillian¹⁵ angav i 1969, at dette kunne kobles sammen med hvordan vi lagrer information i vores hukommelse. Det er eksemplificeret i modellen på næste side.

Forfatterne forestiller sig, at afstanden mellem to knudepunkter bestemmer, hvor lang tid det tager at afgøre relationen mellem dem. Det tager altså længere tid at angive, at en collicie er et dyr, end at den er en hund. Forfatterne forestiller sig også, at vi lagrer begreber, som minder om hinanden, på samme sted i hukommelsen, samt at vi sætter dem i system efter deres relationer til hinanden, ligesom i modellen. Forskere indenfor semantikken mener at have fundet belæg for, at det er sandt.

Forskellen mellem denne måde at definere på og de tidligere præsenterede definitionsmetoder, er, at man her ikke går så meget ud fra et enkelt begreb, men snarere fra relationerne mellem et antal begreber, som antages at høre

Semantisk felt, som illustrerer relationen mellem en collie og en kanariefugl.¹⁶

sammen på en eller anden måde. Naturligvis kan teorien om semantiske felter kombineres med nogle af de øvrige definitionsmetoder ved at fastslå, hvad de respektive begreber indbefatter, men man behøver ikke gøre det. Det er ganske normalt, at de, der anvender denne metode, tager et begrebs betydning for givet og i stedet fokuserer på, hvordan det er relateret til andre begreber — hvilket kan føre til helt andre slutresultater sammenlignet med hvad man fik, hvis man havde anvendt sig af en mere traditionel definitionsmetode.

Tegneserieforskning

Der findes altså en mængde forskellige metoder til at forstå den opgave det er at definere et begreb - og så har jeg endda kun præsenteret nogle af de for denne undersøgelse mest relevante metoder. Senere vil jeg komme tilbage til, hvordan dette indvirker på opgaven med at definere, hvad tegneserier egentlig er.

Den, der oftest anses som den første, der funderede over tegneseriemediet på skrift, var den schweiziske illustratør og serieskaber Rodolphe Töpffer, som skrev sin bog *Essai de Physiognomie*¹⁷ så tidligt som i 1845.

Dette banebrydende værk skabte dog ingen bølge af litteratur om tegneserier. Et faktum, som fremstår endnu tydeligere, hvis man søger efter seriøse værker indenfor den akademiske verden. Der har altid eksisteret en akademisk mistro overfor massekultur. Som en følge heraf fokuserede studier omkring tegneserier, i det omfang de overhovedet eksisterede, i lang tid kun på negative aspekter. Dette kulminerede i en "moralpanik" i 1950-erne, som startede i USA med psykiateren Frederic Wertham og udgivelsen af hans bog *Seduction Of The Innocent*¹⁸ for senere at sprede sig til resten af verden.

Bogen “Enter: The Comics” fra 1965 indeholder en engelsk oversættelse af Töpffers banebrydende tekst om tegneserien.

Semiotik og tilsvarende studier

Før 1960-erne var forskningsfeltet altså meget begrænset i sit perspektiv og stort set kun indrettet på at påvise problematiske modtagereffekter. I forbindelse med at tegneserierne begyndte at henvende sig mere og mere til voksne læsere i løbet af 1960-erne, viste der sig dog en nyvunden interesse fra de nærliggende akademiske videnskabsområder. Indenfor litteraturvidenskaben begyndte man at undersøge tegneserier fra et fremfor alt sociologisk og ideologisk perspektiv, samtidigt med at semiotikere og strukturalister forsøgte at forstå, hvilke præmisser tegneserierne fungerede på.

At netop semiotikken blev så vigtig i begyndelsen af den mere fokuserede tegneserieforskning beror dels på, at semiotik var en vigtig del af den fransk/belgiske medieforskning i 1960-erne, som var den arena, hvor den tegneserierelaterede forskning fandt sted, og dels på at tegneseriemediet byder på en overflod af semiotiske spørgsmål. Forgængere til denne retning af forskningen var Töpffer, som i sin bog viste et system for, hvordan man kunne opbygge en successiv udvikling af ikoniske (forenklede, karikerede) ansigter, som gennem små forandringer går fra at formidle én følelse til dens diametralt modsatte følelse. Forgrundsfiguren for den i semiotikken baserede tegneserieforskning i nyere tid er Umberto Eco, der har skrevet et antal tekster om tegneserier i 1960-erne og 1970-erne, som der stadigvæk flittigt bliver refereret til.

Som reaktion på semiotikernes ofte teknisk orienterede regler for tolkning, opstod i slutningen af 1980-erne “post-strukturalisme” eller “neo-semiotik”¹⁹ som en ny gren indenfor tegneserieforskningen. Denne forskningsgren

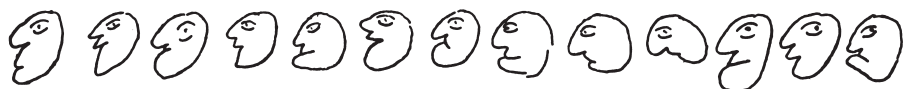
bibeholder opfattelsen af tegneseriemediets sproglige karakter, men lægger tyngdepunktet i analysen ved serieskaberens kunstneriske intentioner, og anerkender den enkelte tegners stil som betydningsfuld i relation til læserens tolkning. Semiotikerne begyndte med andre ord at tabe grebet om tegneserieforskningen, og i 1980-erne begyndte forskere mere og mere at side-stille tegneseriemediet med andre kunstarter. Fremfor alt blev filmen den etablerede målestok, mod hvilken tegneserierne kunne sammenlignes. Det faktum, at tegneseriemediet eksisterede før filmen, samt at senere tids forskning viste, at de tidlige film lånte fortælle tekniske kneb fra tegneserierne og ikke omvendt, har ikke hindret, at denne sammenligning i mange kredse resulterede i, at tegneserier ses som en slags statisk, mindre udtryksfuld udgave af filmen.

Modtageridentifikation og kritisk teori

Den dominerende gren indenfor fransk/belgisk serieforskning har siden 1980-erne været karakteriseret af en betoning på modtagerperspektivet. Ikke mindst har forskere hentet en hel del teorier fra psykoanalysen og anvendt dem på seriemediet. Kodeordet i denne forskningsgren er modtageridentifikation, noget, der som udgangspunkt anvendes for at forsøge at forklare, hvad det er der sker, når læseren omskaber streger på papir til levende fortællinger. Også her refereres der til Töpffer, og det som E.H. Gombrich kalder "Töpffers lov"²⁰. Denne indebærer, at en hvilken som helst streg kan fortolkes som et ansigt af læseren i samme øjeblik, det forsynes med liv.

Øverst: eksempel på et af de mange ansigtseksperimenter, som Töpffer foretog.
Nederst: eksempel på "Töpffers lov", her tegnet af Töpffer selv.

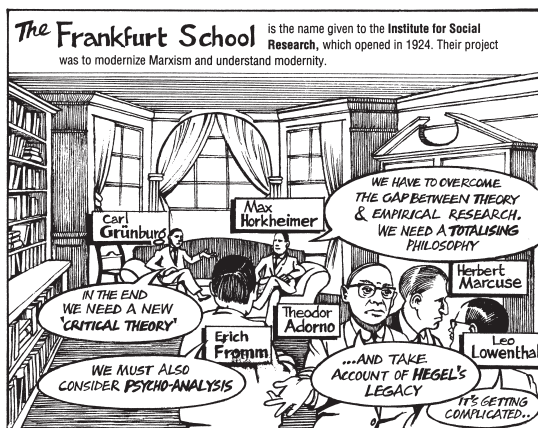

Nogle mener at disse tolkningsinstinkter har træk, der stammer fra barndommen, og visse fortalere for denne teori opfatter nostalgiske og/eller infantile træk som positive sider af tegneseriemediet.

En type tegneserieforskning, som er foregået parallelt med de tidligere nævnte trends, er den ideologiske og kritiske analyse. Foregangsmændene var her Dorfman og Mattelart, som i bogen *Konsten att läsa Kalla Anka* fra 1977 satte sig for at bevise, at Disney-serierne har en kulturimperialistisk indflydelse på verdens børn. Denne kritiske indstilling til tegneseriemediet har videreudviklet sig gennem de seneste tyve år indenfor den engelsksprogede forskningsretning "cultural studies". Grundindstillingen indenfor cultural studies bygger på kritisk teori²² samt en udvidelse af kulturbegrebet til også at inkludere massekultur. Også indenfor denne forskningsretning er Umberto Eco en af forgrundsfigurerne med sit kritiske syn kombineret med en accept af massekulturen som et vigtigt studieområde for at forstå vores verden.

Sekventiel og usynlig kunst

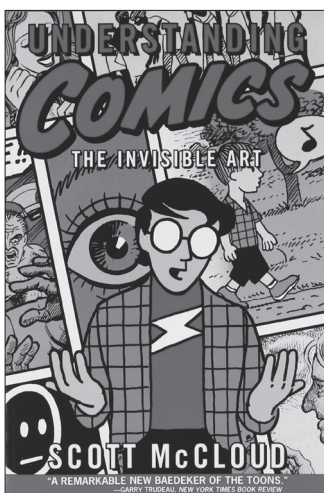
I USA fastholdt den negative indstilling til tegneseriemediet sit greb længere end i Europa. Selvom der var forgængere som Seldes (1924)²³, Waugh (1947)²⁴ og Becker (1959)²⁵ med flere, var en af de første til at skrive seriøst om mediets potentiale og egenart alligevel serieskaberen Will Eisner, som i sin bog *Comics And Sequential Art*²⁶ fra 1985 analyserede tegneserier som en slags grafisk sprog. Den, der virkelig satte fart i debatten i USA var se-

I bogen "Philosophy For Beginners" forsøger Osborne og Edney bl.a. at forklare fremkomsten af den kritiske teori, som havde sit udspring i den såkaldte Frankfurt-skole.

rieskaberer Scott McCloud, som fik stor gennemslagskraft med sin bog *Understanding Comics: The Invisible Art*²⁷ fra 1993. Det, han fremførte, var måske ikke så revolutionerende nye tanker, men det faktum, at hele bogen var i serieform, gav den enorm gennemslagskraft, og gjorde den til referencpunkt for stort set alle (især engelsksprogede) værker om tegneserier, som siden er skrevet. Naturligvis er der mange flere i USA, der har skrevet om tegneserier, ikke mindst i de senere år, men Eisner og McCloud må nok siges at være dem, der har haft størst indflydelse.

Afslutningsvis kan man sige, at det først er nu, hvor tegneserien på mange måder har udspillet sin rolle som massemedium og oprører, at en seriøs tegneserieforskning, som ikke bare snylter på andre akademiske forskningsområder og andre kunstformer, er begyndt at vokse frem. Tegneserierne er på vej til at blive indlemmet i finkulturen og bliver endda genstand for akademiske studier - som for eksempel i den bog, du læser lige nu.

Scott McClouds indflydelsesrige bog “Understanding Comics - The Invisible Art”.

Noter

1. "Grounded theory" er en metode, med hvilken en forsker på induktiv vis generer en teori gennem studier af virkeligheden uden at have for megen "akademisk bagage", det vil sige i forvejen fastslåede teorier etc., som låser forskeren fast på forskellige måder. Se for eksempel Jan Hartmans *Vetenskapligt tänkande - Från kunnskapsteori till metodteori*, side 260-269.
2. Christer Laurén, Johan Myking, Heribert Picht: *Terminologi som vetenskapsgren*. 1997.
3. Lars-Olof Åhlberg: *Konst, språk och värde — Om begrepp och definitioner i de estetiska vetenskaperna*. Side 179. 1986.
4. Lars-Olof Åhlberg: *Konst, språk och värde — Om begrepp och definitioner i de estetiska vetenskaperna*. Side 179. 1986.
5. Jens Alwood: *Om begrepp - deras bestämning, analys och konstruktion*. Side 4. 1989.
6. Lennart Nordenfelt: *Kunnskap, värdering, förståelse. Introduktion till humanvetenskapernes teori och metod*. Side 70. 1982.
7. Lars-Olof Åhlberg: *Konst, språk och värde — Om begrepp och definitioner i de estetiska vetenskaperna*. Side 179. 1986.
8. Lars-Olof Åhlberg: *Konst, språk och värde — Om begrepp och definitioner i de estetiska vetenskaperna*. Side 179. 1986.
9. Richard Robinson: *Definition*. Side 56. 1972 (ny udgave).
10. Lars-Olof Åhlberg: *Konst, språk och värde - Om begrepp och definitioner i de estetiska vetenskaperna*. Side 182. 1986.
11. Jens Alwood: *Om begrepp - deras bestämning, analys och konstruktion*. Side 4. 1989.
12. Lars-Olof Åhlberg: *Konst, språk och värde — Om begrepp och definitioner i de estetiska vetenskaperna*. Side 198. 1986.
13. Charles L. Stevenson: *What is a poem*. Side 328-362. 1957.
14. Ludwig Wittgenstein: *Filosofiska undersökningar*. Side 43. 1996.
15. A.M. Collins og M.R. Quillian: *Retrieval time from semantic memory*. Side 240-247. *Journal of Verbal Learning and Behavior* 8, 1969.
16. A.M. Collins og M.R. Quillian: *Retrieval time from semantic memory*. Side 240-247. *Journal of Verbal Learning and Behavior* 8, 1969.
17. Ellen Wiese: *Enter the Comics*. 1965.
18. Frederic Wertham: *Seduction of the Innocent — the influence of comic books on today's youth*. 1954.
19. Pierre Fresnault-Deruelle: *Semiotic approaches to Figurative Narration*. Kapitel fra *The Semiotic Web* 1989, 1990.

20. E.H. Gombrich: *Konst och illusion — En studie i bildframställningens psykologi*. Side 319. 1972.
21. Ariel Dorfman & Armand Mattelart: *Konsten att läsa Kalle Anka — om imperialistisk ideologi i Disneyserierna*. 1977.
22. Kritisk teori er en samlende term for et antal forskellige metoder til at studere samfundsfænomener. Fælles for dem alle er, at de ser etablerede realiteter som udtryk for institutionaliserede ideologier og magtstrukturer. Se for eksempel Heine Andersens *Vetenskapsteori och metodlära* fra 1994 for en nærmere definition.
23. Gilbert Seldes: *The Seven Lively Arts*. 1924.
24. Coulton Waugh: *The Comics*. 1947.
25. Stephen Becker: *Comic Art in America — A Social History of the Funnies, the Political Cartoons, Magazine Humour, Sporting Cartoons and Animated Cartoons*. 1959.
26. Will Eisner: *Comics and Sequential Art*. 1985.
27. Scott McCloud: *Understanding Comics — The Invisible Art*. 1993.
28. En stor del af den information, der ligger til grund for kapitlet “Tegneserieforskning”, kommer fra Hans Christian Christiansens udmærkede artikel *Forskning i tegneserier*, som udkom i *Mediekultur 30: Tema Tegneserier* fra 1999.